

МОДАЛЬНІ СИНТАКСИЧНІ ОДИНИЦІ ЗІ ЗНАЧЕННЯМ ІМОВІРНОСТІ В ЗАХІДНОПОЛІСЬКИХ ГОВІРКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

MODAL SYNTACTIC UNITS EXPRESSING PROBABILITY IN THE WESTERN POLISSIAN DIALECTS OF THE UKRAINIAN LANGUAGE

Громик Ю.В.,

orcid.org/0000-0002-8753-3357

кандидат філологічних наук, професор,

проректор з навчальної роботи та рекрутації

Волинського національного університету імені Лесі Українки

Костусяк Д.М.,

orcid.org/0009-0000-2322-9981

аспірант кафедри української мови та лінгводидактики

Волинського національного університету імені Лесі Українки

У статті окреслено функційний потенціал модальних синтаксичних одиниць, засвідчених у мовленні діалектоносців Західного Полісся. Головний акцент зроблено на змістових і формальних ознаках вставних слів, призначення яких полягає в реалізації різних комунікативних інтенцій, вираженні особистої думки мовця щодо ймовірності певного факту об'єктивного світу й репрезентації суб'єктивного відтінку як додаткового до основного змісту висловлень. З'ясовано, що вибір тих чи тих вставних слів, які беруть участь в омовленні певних ситуацій, безпосередньо пов'язаний із мотиваційною сферою адресанта, скерованою не тільки на вираження припущень, а й на спонукання співрозмовника долучитися до комунікативного процесу. Такий потенціал характерний насамперед для лексем, ужитих у структурах питальної модальності, що реалізують потребу мовця розширити свої знання про той чи той предмет, факт дійсності, процес та ін. чи впевнитися в достовірності сказаного. Серед низки засобів вираження вказаної мотивації виокремлено відомі в українській літературній мові слова 'може, *ма'бут'*, *на'певно*, 'певно, 'певне, 'видно, *зда'їец':а*, а також їхні діалектні відповідники, які відображають різні фонетичні процеси. Докладно описано засвідчені в говірковому мовленні модальні синтаксичні одиниці, що виявляють ознаки апокопи (*мо*), синкопи (*ме, мат'*), поєднання апокопи й епентези (*'мото, 'мето*), одзвінчення кінцевого приголосного основи (*ма'буд'*), віддзеркалюють дисиміляційні модифікації (*на'бут'*), зберігають консонант [і] (*ма'їбут'*) чи охоплюють кілька із зазначених змін у межах однієї лексеми (*ма'їт', на'їбут', ма'їти*). До групи активно вживаних вставних слів, залучених до моделювання гіпотетичних ситуацій, зараховано представлену кількома фонетичними варіантами лексему 'мусит', а також 'мус'ї, 'мус'ит'ка й 'мус'їб'то. Виявлено, що фрагментарність функціонування притаманна модальним синтаксичним одиницям *гад_ка, бода́ї, в'ідаї* та росізмам *на'в'єрно, 'кажиц':а* (*'каж'єц':а, 'кажиц:а, 'каж'єц:а*).

Ключові слова: діалект, західнополіський діалект, говірка, синтаксис, модальні синтаксичні одиниці, вставні слова, модальність, інтенція.

The article investigates the functional potential of modal syntactic units identified in the speech of Western Polissian dialect speakers. Particular attention is paid to the semantic and formal characteristics of parenthetical words that serve to express diverse communicative intentions, specify the speaker's attitude toward the likelihood of certain real-world facts, and introduce a subjective perspective as an additional layer of meaning within utterances. The study reveals that the selection of specific parenthetical elements in the verbalization of communicative situations is closely linked to the speaker's motivational intent, directed not only at expressing assumptions but also at engaging the interlocutor in the communicative process. This potential is especially evident in lexemes functioning within structures of interrogative modality, which reflect the speaker's need to either expand knowledge about a given object, fact, or process, or to verify the accuracy of a statement. The analysis identifies a range of expressions commonly used to convey such intentions, including standardized forms from the Ukrainian literary language (*'може, ма'бут', на'певно, 'певно, 'певне, 'видно, зда'їец':а*) and their dialectal variants shaped by diverse phonetic processes. These include instances of apocope (*мо*), syncope (*ме, мат'*), combinations of apocope and epenthesis (*'мото, 'мето*), final consonant devoicing (*ма'буд'*), dissimilation (*на'бут'*), preservation of the consonant [і] (*ма'їбут'*), and lexemes that exhibit multiple phonetic changes (*ма'їт', на'їбут', ма'їти*). The group of frequently used parenthetical markers employed in the modeling of hypothetical situations includes the lexeme 'мусит' and its phonetic variants (*'мус'ї, 'мус'ит'ка, 'мус'їб'то*). The study also documents a limited and fragmented distribution of such modal syntactic units as *гад_ка, бода́ї, в'ідаї*, as well as Russicisms like *на'в'єрно, 'кажиц':а* (*'каж'єц':а, 'кажиц:а, 'каж'єц:а*), which further illustrate the variation and dynamics of modal expression in regional dialects.

Key words: dialect, Western Polissian dialect, vernacular, syntax, modal syntactic units, parenthetical words, modality, intention.

Постановка проблеми. Багатоаспектність дослідження синтаксичної системи української мови увиразнюють напрацювання, присвячені

різним за статусом одиницям, окресленню їхніх формальних, семантичних та комунікативних особливостей, аналізу в площині антропоцен-

тризму, когнітивних і психолінгвістичних параметрів, інтенційності, функційного та прагматичного потенціалу, динаміки тощо. Такі виміри продуктивно застосувати до вставних слів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній лінгвістичній парадигмі на позначення мовних одиниць, які надають реченням додаткових змістових відтінків, зокрема впевненості, припущення, обов'язковості, емоційної оцінки тощо, окрім традиційного поняття *вставні слова*, послуговуються термінами *модальні синтаксеми* [12, с. 324–335], *суб'єктивно-модальні синтаксеми* [13, с. 197–204], *синтаксеми суб'єктивно-модального типу* [11, с. 370–383] та ін. Як відомо, усталеною є думка про перебування цих компонентів поза класифікаційною сіткою членів речення. На концептуально інших засадах ґрунтуються міркування тих науковців, які, порушуючи питання синтаксичної спеціалізації аналізованих одиниць, вважають їх детермінантами, підпорядкованими всій підметово-присудковій основі [6, с. 535]. У сучасній лінгвістичній парадигмі вставні слова розглядають у площині лексико-граматичної модальності [10], комунікативних інтенцій [13, с. 197–204], вторинної предикації [11, с. 94, 95, 370–383] та ін. Спільність окреслених концепцій полягає в тому, що аналізовані одиниці описують у безпосередньому стосунку до комунікативного процесу й вважають їх виявом суб'єктивного сприйняття мовцем подій, процесів, явищ, фактів дійсності тощо. На переконання С. Шабат-Савки, такі компоненти «начебто перебувають у синтаксичній ізоляції, оскільки виступають ускладнювальними реченневими структурами, проте виразно передають комунікативну інтенцію» [13, с. 197]. У всіх цих теоріях панорамно й багатовекторно інтерпретовано вставні слова, переконливо обґрунтовано їхню роль та місце в мовній системі. Не викликає сумніву достовірність та аргументованість теоретичних положень, підтверджених достатньою кількістю ілюстративного матеріалу, що віддзеркалює специфіку сучасної української літературної мови, натомість діалектний комунікативний простір західнополіського ареалу поки не схарактеризований у такому аспекті, що й визначає актуальність порушеної проблеми.

Постановка завдання. Мовлення діалектоносіїв Західного Полісся хоч і слугувало основою для різновекторних за проблематикою студій, проте його синтаксична організація досліджена фрагментарно. Поза сферою наукових пошуків перебувають вставні слова, особливо ті, що не збігаються з літературними відповідниками. Не

менш перспективним вважаємо їхнє студіювання в аспекті авторського задуму, комунікативних інтенцій, суб'єктивно-оцінного навантаження та ін. З огляду на це *мету* статті вбачаємо в комплексному, побудованому на дихотомії *зміст – форма* описі вставних слів зі значенням імовірності й окресленні їхньої ролі в передаванні різних суб'єктивно-модальних ситуацій.

Виклад основного матеріалу. З-поміж запропонованих науковцями термінів на позначення слів, що реалізують авторську інтенцію, увиразнюють особисту думку, пов'язану з тією чи тією ситуацією, фактом об'єктивного світу, обираємо поняття *модальні синтаксичні одиниці*, синонімічним корелятом якого вважатимемо *вставні слова*, яким послуговуватимемося задля уникнення повторів. Використання термінологійної сполуки *модальні синтаксичні одиниці* вмотивуємо тим, що головна функція позначених нею компонентів – безпосередня участь у формуванні модального відтінку висловлень, вияві їхнього прагматичного потенціалу, оцінності й інших суб'єктивно маркованих значень.

В укладеному корпусі фактичного матеріалу роль засобу експлікації модального відтінку ймовірності, сумніву, невпевненості, припущення виконує незмінне вставне слово *може*, що збігається з літературним відповідником, наприклад: ну *може* *молод'ожи* *с'он'і* *зараши'і* *танци на'рав'яц'а* / ну *нам то н'е* (покрутила головою) // (3, с. 18); // *тут же знайете вже* *наш'і* *та'к'іх стари'ков* / *може* *двацят'* / *назб'ірайе'ц'а* / (3, с. 44); / *ка'тол'ікув було* *може* *три ро'дини чи ш'ири* / (1, с. 54). Іноді модальний прислівник *може* супроводжує частка *й*: / *може* *ї* *де про'ход'ат' а* *йа* *ни* *бачу* *йіх* // (3, с. 140); / *ето за п'ят'* *к'ілом'етров* *може* *ї* *менше* // (3, с. 146); / *а* *н'іс'ма* *тоже* *було* *в'сако* / *там* *тоже*: / *йак то* *кажут в* *йіх* (два кругових рухи правою рукою) *д'руга за'бота* / *то* *там* *може* *ї* *не* *на'пише* // (2, с. 210); / *може* *ї* *ку'н'іла* / *вже не* *помн'у* *так* *добре* // (1, с. 126). Значне зацікавлення виявляють вузькорегіональні еквіваленти вказаної лексеми, зокрема йдеться про: 1) пов'язану з апокопою форму *мо*: / *поло'в'іну* (повела рукою) *вже* *мужи'ков* *повм'і'рал'і* / *ето* *мо* *ш'ири* *чоло'в'іки* (3, с. 30); // *и* *чуйу* *по* *ш'л'аху* *так* *іде* / *мо* *моцик'л'ет* / *там* *полопо'т'ів* / (2, с. 58); / *не* *вк'ісайе* *так* / *а* *чом* *йа* *не* *в'ідайу?* / *мо* *тим* *шчо* *в* *п'ластик'ових* *тих* *о* / *ко* *мед'йах* *все* *рошчи'н'айут* / (1, с. 302); *Мо* *ти* *там* *в'ечно* / *в* *там* *Лу'чку* / *гуло'дни* *сидиш?* (8, с. 177); 2) утворену від *мо* й структурно ускладнену часткою-постфіксом *-то* лексему *мото*, що дає підстави

вважати її віддзеркаленням двох мовних явищ: *М́ото* накрáз дошч збирéц:а. *М́ото* пуйтíи ше сус'їдив хоч наблі́ких забрáт' (8, с. 178); 3) ме як наслідок синкопи, що регламентує редукцію розташованих усередині слова голосного [o] та приголосного [ж]: *Ме б ви шо зй́ли / пáне?* (8, с. 175); 4) дериват *м́ето*, який за специфікою фонетичних змін і словотвірних ознак тяжіє до модальної синтаксичної одиниці *м́ото*: *То с'о ти м́ето Васил'ів стáрши?* (8, с. 175). В усній комунікації носіїв західнополіських говірок модальні синтаксичні одиниці *м́оже*, *мо*, *м́ото*, *ме*, *м́ето* функціують зазвичай у розповідних, рідше питальних структурах, іноді вносять додатковий зміст у речення з відтінком контекстуально вираженого неморфологізованого спонування: /*м́оже* гета б́аба з́на́є / (3, с. 312); // ну то́го ка́же ми по́йї́дим *м́оже* де на́гозеро / (3, с. 192); /*м́оже* вите йо́го з́на́єте? / (3, с. 112); // *м́оже* в'е́те в'еда́єте? / *м́оже* там бу́л'іс'те? // (1, с. 66); *Ме б ви шо зй́ли / пáне?* (8, с. 175). Акцентуючи увагу на ролі вказаних вставних слів у реалізації комунікативно-прагматичних завдань і модальній модифікації висловлень, зазначимо, що ці одиниці передають суб'єктивні інтенції мовця: уводячи такі лексеми у свою розповідь, реципієнт не тільки кваліфікує виголошену інформацію як імовірну, а й наголошує на тому, що вона репрезентована в контексті власного бачення ситуації. У питальних висловленнях простежуємо контамінацію питальної модальності й додаткового модального плану невпевненості, сумніву, що увиразнює прагматику сказаного. У такий спосіб адресант прагне або отримати якість додаткові відомості, або, апелюючи до знань чи досвіду співрозмовників, упевнитися у своїх припущеннях. З огляду на це доречно говорити про супровідний відтінок спонування. Принагідно додамо, що постфікс *-то*, функціуючи в межах дериватів *м́ото*, *м́ето*, сприяє логічному вичленуванню аналізованих синтаксичних одиниць.

До засвідчених у західнополіському говірковому мовленні маркерів модального плану ймовірності належить вставне слово *ма́бут'*, що склалося внаслідок синкопи в структурі вихідної лексикалізованої сполуки *ма́йе-бу́т'*; іноді воно супроводжуване постпозитивною часткою *то*, а також зреалізоване близьким до літературного відповідника фонетичним варіантом *ма́буд'* з одзвінченням кінцевого глухого консонанта перед дзвінким: // *н'ї́атеро бу́ло / а ма́бу́т' т'ро́йе ше по́мерло в ма́тери* // (2, с. 354); / *так // ш'о́ла / во́на бу́ла ше (заду́малася) / де́сь за по́л'шчи ма́бу́т' то* (пригадує, потираючи пучками

пальців) // (2, с. 470); [А хату то вони самі побудували?] *н'е / н'е / н'е / то хата / ма́буд'* була: / *в́же бу́ла во́на* / (2, с. 466). Модальний план невпевненості реалізує низка інших близьких за звучанням мовних одиниць: «У результаті зрощення та різнопланового фонетичного скорочення й інших модифікацій виразів постали алегроформи *ма́бу́т'* / *на́бу́т'* / *мабу́т'* / *набу́т'*, *ма́йт'*, *ма́т'* «мабуть» (< *ма́йе бу́т'*)» [8, с. 41]. Збереження середньоязикового консонанта [ɪ] простежуємо у вставних словах *ма́йбу́т'*, *ма́йт'*, *на́йбу́т'*, водночас лексема *на́йбу́т'* та її функційний еквівалент без палатального приголосного *набу́т'* слугують віддзеркаленням «дисиміляції на відстані, зокрема регресивне розподібнення за способом творення в консонантних групах ... [м..б] > [н..б]» [8, с. 34]. Наприклад: *Ви ж / ма́йбу́т' / так і ни в'інчанийа?* (8, с. 172); *На́йбу́т'*, *бу́де дошч* (4, с. 338); *Набу́т'*, *гроше́й не" бу́ло, шо шві́тко ве"рну́вса* (4, с. 334); *Шамру́йе вй́тер – на́же"не, набу́т'*, *хма́ри* (4, с. 628); *То с'о ти / ма́йт' / в́же та́мика всé"н'к'е тува́р пугубі́ла* (8, с. 172); *То с'о так'е бу́ло чи то вту́рик / чи то / ма́йт' / впу́зато́рик* (8, с. 104); *С'о ше / ма́йт' / до́сил' ни йі́днá ду́шá жива́ ни ду́хóдила* (8, с. 130); *Ти / ма́т' / в́же гаж надгóсин' при́йї́диш?* (8, с. 174). У палітрі синтаксичних одиниць, що доповнюють основний модальний зміст і слугують указівкою на інтенційну потребу омовити гіпотетичну ситуацію, у найбільш архаїчних – окраїнних – говірках засвідчене вставне слово *ма́бит'*, у якому, окрім синкопи, відображено давній кореневий вокалізм дієслова *бути*: *Ма́бит'*, *то на́ш ба́т'ко прихóдиди́т'* (4, с. 305). У структурі слів аналізованого різновиду виявляємо й інші, окрім уже вказаних, зміни, зокрема збереження наприкінці основи голосного [u] (пор. вихідну давню лексикалізовану сполуку *ма́єть бути*): *Ма́бу́ти, нидо́бре так бу́де* (4, с. 305). Заслужує на увагу менш поширений у говірковому мовленні досліджуваного ареалу варіант *ма́йти*, який ілюструє інший варіант скорочення (так само синкопи) базового *ма́єть бути*: / *а о́це де́с' в са́ме'о // де́с' в се в'ремн'е // в не"т'р'івку ма́йти // о / о́це в се в'ремн'е* // (2, с. 266). Очевидно, вузьколокальний характер має вставне слово *ма́ха*, де кінцеве *-ха* може бути афективним: *Ма́ха, бу́де хо́ло́дна зима́* (4, с. 313). Лексема *ма́бу́т'* та її варіанти функціують переважно в розповідних за комунікативною настановою висловленнях, значно рідше в конструкціях питального плану. Зорієнтованість на змістові параметри аналізованих синтаксичних одиниць дає змогу стверджувати, що їхнє вживання пов'язане з реалізацією інтенційних потреб

людини інформувати про частково відомий факт чи той, у реальності якого мовець сумнівається. Подані попередю контексти із синтаксичною одиницею *ма'бут'* та її еквівалентами засвідчують, що аналізовані слова здатні впливати на головний модальний план висловлень, уносячи різні за ступенем вияву гіпотетичності відтінки. Крім того, вставні слова цього різновиду відіграють важливу роль в усному спілкуванні; послуговуючись ними, мовець імпліцитно впливає на учасника комунікативного процесу й спонукає його до діалогу, підтвердження чи спростування висловленого.

Натомість у центральній та північній частинах західнополіського говору (зокрема й на півночі волинсько-поліського ареалу) указівку на сумнів, припущення, невпевненість реалізує лексема *мусит'* та її фонетичні варіанти *мус'іт'*, *мусит*, *мус'іт*, *мус'и*. Переважно вони засвідчені в контекстах про вияв кількісних чи темпоральних ознак, про які мовець має базові знання, але достеменно не пам'ятає й у такий спосіб натякає адресатові на відсутність конкретної інформації та водночас застерігає правильно її сприйняти: // *то в'єже мусит' л'іт два / йак во'зів / по'казувати / то: ни пу'знати / ни пу'знати там ниц* / (3, с. 56); // *нас мусит' п'ят' д'івчин було* // (3, с. 418); *а то'д'і в'єж'е ї ни хо'див мусит' по'їзд йак ми хо'ди'ли* // (2, с. 160); // *нас мусит' шис'т'ох било* / (1, с. 110); // *ну добре / проро'б'іл'і ми* // *мус'іт' / по не'д'хл' дв'х* // (1, с. 406); *о / що за ко'зац'ка го'рка? / ето'ш та / мусит / врем'йон тара'са бу'л'би* / (3, с. 62); [З чого видно, що ви білоруска?] // *н'е'у'м'ейу поб'ело'руск'і / то ми правос'лавни мусит* // (1, с. 272); [А коли почали вас називати білорусами?] // *мус'іт пше'важн'е по ву'їн'х* / (1, с. 312); *а йак во'но було йа не'з'найу* // *бо йа / йа та'ко'є мус'и не'в'іда'у (знизала плечима) / йа не'з'найу* // (3, с. 436). Варіанти *мус'іт'* і *мусит'* ілюструють різні (типові для відповідних говіркових груп) рефлексії етимологічного **i*, а поширені в межах берестейсько-пінського ареалу мовні одиниці *мусит*, *мус'іт* слугують ще й прикладом збереження історичної твердої вимови кінцевого передньоязикового приголосного. У мовленнєвому арсеналі носіїв західнополіської говірки засвідчений варіант *мус'і*, у якому відбулося усичення кінцевого приголосного основи: [То ви при Польщі ходили ще в школу?] // *йа при'пол'шч'і мус'і* (злегка заперечливо покрутила головою) *не'хо'д'іла / йа // в'єже мус'і'руск'і бил'і* / (3, с. 30); [У Кноридах говорять так само, як в інших селах?] // *мус'і'то'є с'таро с'ело* / (1, с. 322). Модальна синтаксична одиниця *мус'іт'ка* ілю-

струє нарощену завершальну частину *-ка*, яку кваліфіковано як абстрагований з іменникових форм суфікс, що втратив семантику демінутивності [7, с. 26]: *Нас'іп'іут' то'го по'пелу, и в'єже то'го... гар'ачо'йу во'до'йу, мусит'ка, зали'вали*. (4, с. 330); // *йа пам'я'тайу'мати йак бу'ла / на'сип'іут' то'го по'пелу / и в'єже то'го / гар'ачо'йу во'до'йу мусит'ка зали'вали / ни хо'ло'дно'йу* // (3, с. 320). Інший варіант нарощення – частками-постфіксами *б і -то* – відображає структура *мус'іб'то: мус'іб'то, с'огон'і при'їдут* (4, с. 330).

До групи поширених в усному комунікативному просторі діалектоносіїв Західного Полісся належить вставне слово *видно*: [А хати були спалені?] // *с'пал'ани бу'ли поло'вина / йак наст'упали н'емци / то во'ни ту'ди би'ли / де (нерозбірливо) по'точ'ках / пото'му шо в'їх бу'ло / видно / план та'кі* (3, с. 262); // *видно в'тої час то'же з'рамотни в'с'ак'і л'уде бу'ле* / (2, с. 234); // *назва ц'еркви ус'п'енска // ну'го'ворил'і / видно на'ш'і д'едушк'і і бат'к'і з'нали шо / о* // (2, с. 364); // *вун ка'же тес'ц'ови / ка'же / видно с'е'ї со'бака в'прима'ках* // (1, с. 268). Примітно, що в говірці с. Липне аналізований модальний прислівник уживають із наголосом на другому складі: *Видно' / в'єже вуні та'мичка до'бре пуй'рка'лиса* (8, с. 94). В українських підляських говірках трапляється варіант *в'ідно*, який відображає характерне для цього ареалу збереження етимологічного **i*, а у зв'язку з цим – і м'якості попереднього губного: // *ну / ка'жу / роз'д'ел'імс'а в'єже ми йа з'вам'і / ме'не в'ідно за'бе'рут* / (1, с. 402).

Мотиваційно-інтенційна функція притаманна поширеним у літературній формі української мови модальним синтаксичним одиницям *на'певно*, *певно*, *певне*. На противагу попередю схарактеризованим вставним словам, функційна палітра вказаних лексем пов'язана не тільки з конструкціями, у яких домінує супровідний зміст припущення, невпевненості, а й у висловленнях із частково нівельованою семантика ймовірності й відтінком вірогідності. Сфера вияву конструкцій першого різновиду – переважно монологічні оповіді, а другого – частіше діалог: [Вугри тут нерестяться?] // *на'певно да / во'не ви'вод'ац'а на'про'точни / на'ви'со'кому да'у'л'ен'її / йак вел'мі'є* // (2, с. 128); // *ну а'заре де во'ни жи'вут'? / Бог йїх з'на'є / дес'у'пол'шчи'певно / так* // (3, с. 398); // *ту'де бу'л'ш ни'ма'певне йак два / то бли'зен'ко / то с'уди'во / то с'уди'во / в'с'у'сторону'т'раса іде / бли'зен'ко* // (2, с. 144); *а'ни'в'іс'ка ка'же / то тайа'за'й'ас'певне вам покру'тила'ноги* / (2, с. 386).

Фрагментарність функційного вияву притаманна вставному слову *на'в'ерно*, проник-

нення якого в говірковий простір можна пояснити впливом російської мови, що характерне насамперед для берестейсько-пінської, меншою мірою волинсько-поліської говіркових груп: // про 'йейі тут в'се'л'і к'роме 'мене вже н'х'то не'знає **на'в'ерно** / (3, 62); // 'йе ба'гато у'гра // ба'гато у'грив // а'то **на'в'ерно** са'м'і по'со'б'і нерес'т'ац':а / (2, с. 72).

У згадках про минуле носії діалектного мовлення зрідка послуговуються модальною синтаксичною одиницею *по'добно*: // а'тут 'дуби **по'добно** дес'рос'л'і / о // (1, с. 276). У «Словнику українських говірок Підляшшя» натрапляємо на варіант, поширений постфіксом -сь, який, можливо, абстраговано й перенесено з неозначених займенників та прислівників або ж постав як результат деетимологізації й прирощення до прислівника давньої вказівної частки *се*: *по'добнось*, пор.: *Смутна Марыся, смутна, / И въ окно поглядае: / Подобнось, вона госьци сподивае* (5, с. 392).

У контекстах про ймовірність якихось дій, процесів, станів, кількості когось чи чогось у частині говірок виявляємо модальні синтаксичні одиниці *гад'ка*, *бо'дай*, *'в'ідай*: *Гад'ка, вз'автра б'уде дощ* (4, с. 83); *Вже, бо'дай, погна'ли корові* (4, с. 27); / *во'ни пон'т'ма'йут' у'се 'в'ідай* / а'са'ми го'ворат' по-'руск'і / (3, с. 192). У перших двох випадках маємо, очевидно, переосмислення іменника *гадка* й частки *бодай*. Структуру ж *'в'ідай*, що в такій функції відома й в інших українських говорах, кваліфіковано як результат фонетичного (апокопи) й семантичного розвитку дієслівної форми *відаю* [9, с. 390]. Уводячи в комунікативний простір указані модальні модифікатори, мовець разом з узагальненою інтенцією повідомити про якийсь факт, надає висловленню відтінку сумніву. Мотив адресанта – не тільки сфокусувати увагу на певній інформації, а й висловити припущення щодо її достовірності.

На реалізацію суб'єктивних мовленнєвих потреб оцінити ситуацію щодо її можливості скерований модальний компонент віддієслівного походження *зда'йец':а*, який корелює з літературним відповідником і поширений у всіх трьох говіркових групах – волинсько-поліській, берестейській та підляській: // *то'п'іру / з'р'інув гр'ім / вийшла х'мара / зда'йец':а* и *ма'лен'ка х'мара* // (2, с. 30); / *та'ка там г'луби'на: / аш к'рутит'* (круговий рух рукою) *'туйу 'воду / то бу'йалис'а їти / о / зда'йец':а* / *'зара в'т'агнут' т'уди в:о'ду 'туйу* (засміялася) / (3, с. 296); / *а'там... / там жи'л'і... / три 'хати було зда'йец':а* / (1, с. 280).

Зазначений говірковий ареал охоплюють також варіанти *'каж'ец':а*, *'кажиц':а*, *'кажиц':а*,

'каж'ец':а – результати семантичного розвитку дієслівної форми *кажеться* (вони могли зазнати поширення під впливом російської мови або й постати на власне українському ґрунті). Ці одиниці реалізують намір мовця надати сумніву інформації, знання про яку в нього обмежені: [Коли замуж виходили?] / *в'д'вац'ит' / е / вто'рого ф'еврал'а / в'триц'ит' п'йатом 'кажиц':а го'ду* // (3, с. 358); / *йо'го 'тоже 'мабут' не'ма / в'здол'бунов'і 'кажиц':а жив* / (2, с. 480); ну *'гетийі 'церкви не'було* (повернула голову у той бік) / *ка'зали шо / 'йейі спа'лили / е: / 'ето в'п'ийіс'ат вто'ром го'ду* (розвела руки) *'каж'ец':а* // (3, с. 448); / *о'д'ін рас'оде тої карма'зин / 'тоже з'ваших сто'рон / з'лу'чка 'кажиц':а / карма'зин* // *е: / музи'кант бил* / (1, с. 112); / *'кажец':а в'ко'лод'ажному* (невпевнено) *во'ни жи'ли* // (2, с. 478). У вставних словах *'кажиц':а*, *'каж'ец':а* простежуємо депалаталізацію передньоязикового консонанта [ц':]; у випадку *'каж'ец':а* – також збереження історичної м'якості шиплячого.

Висновки. Отже, головна функція модальних синтаксичних одиниць полягає в увиразненні суб'єктивно-інтенційного відтінку як додаткового до основного змісту висловлень, що передають різні життєві реалії. Вибір тих чи тих вставних слів, які беруть участь в омовленні певних ситуацій, безпосередньо пов'язаний із мотиваційною сферою адресанта, скерованою на не тільки на вираження припущень, а й на спонукання співрозмовника долучитися до комунікативного процесу. Такий потенціал характерний насамперед для лексем, ужитих у структурах питальної модальності, що реалізують потребу мовця розширити свої знання про той чи той предмет, факт дійсності, процес та ін. чи впевнитися в достовірності сказаного. Основними засобами вираження вказаної мотивації слугують відомі в українській літературній мові слова *'може*, *ма'бут'*, *на'певно*, *'певно*, *'певне*, *'видно*, *зда'йец':а*, а також значна кількість їхніх діалектних відповідників, які віддзеркалюють різні фонетичні процеси. У говірковому мовленні окресленого регіону засвідчені модальні синтаксичні одиниці, що виявляють ознаки апокопи (*мо*), синкопи (*ме*, *мат'*), поєднання апокопи й поширення постфіксами-частками (*'мото*, *'мето*), одзвінчення кінцевого приголосного основи (*ма'буд'*), збереження консонанта [ї] (*маї'бут'*), дисиміляційних модифікацій (*на'бут'*) чи кількох із зазначених змін у межах однієї лексеми (*маїт'*, *наї'бут'*, *'маїти*) тощо. До групи активно вживаних вставних слів, залучених до моделювання гіпотетичних ситуа-

цій, належить представлена кількома фонетичними варіантами лексема ¹мусит', а також ¹мус'і, ¹мус'ит'ка й ¹мус'іб'то. Фрагментарність функціювання притаманна модальним синтаксичним одиницям *гад'ка*, *бод'ї*, *в'їдаї* та, мабуть, росізмам *на'в'ерно*, ¹кажиц':а (*каж'еу':а*, ¹кажиц':а, *каж'еу':а*).

Перспективу порушеної в статті проблеми окреслює різноаспектне дослідження засвідчених у західнополіському діалектному ареалі модальних синтаксичних одиниць з указівкою на обов'язковість, логічне впорядкування інформації, непряме відтворення чийхось думок, активізацію уваги та ін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Аркушин Г. Голоси з Підляшшя: тексти. Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. 534 с.
2. Аркушин Г. Голоси з Волинського Полісся (Тексти). Луцьк : ВНУ ім. Лесі Українки, 2010. 542 с. + 2 електрон. опт. диски (DVD).
3. Аркушин Г. Голоси з Берестейщини (Тексти). Луцьк: ВНУ ім. Лесі Українки, 2012. 536 с.
4. Аркушин Г. Словник західнополіських говірок. А–Я. Вид. 2-ге переробл., випр. і доп. Луцьк, 2016. XXIV + 648 с.
5. Аркушин Г. Словник українських говірок Підляшшя. Луцьк, 2025. 588 с.
6. Граматика сучасної української літературної мови. Морфологія / І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська, А. П. Загнітко, С. О. Соколова ; за ред. І. Р. Вихованця. Київ : Вид. дім Дмитра Бураго, 2017. 752 с.
7. Громик Ю. В. Західнополіські прислівники на *-ки*, *-ка*. *Волинь філологічна: текст і контекст*. 2012. Вип. 14 : Актуальні проблеми сучасного мовознавства. С. 26–38.
8. Громик Ю. «Наша байка зусьом начча»: поліська говірка с. Липне : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2023. 288 с.
9. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / редкол.: О. С. Мельничук (голов. ред.) та ін. Київ : Наук. думка, 1982. Т. 1 : А–Г / уклад.: Р. В. Болдирев. 632 с.
10. Костусяк Н. М. Грамемна структура категорії лексико-граматичної модальності. *Типологія та функції мовних одиниць : наук. журн.* 2014. № 1. С. 127–139.
11. Кульбабська О. В. Вторинна предикація у простому реченні : монографія. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2011. 672 с.
12. Межов О. Г. Типологія мінімальних семантико-синтаксичних одиниць : монографія. Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. 464 с.
13. Шабат-Савка С. Т. Категорія комунікативної інтенції в українській мові : монографія. Чернівці : Букрек, 2014. 412 с.